

POMOGÁTS BÉLA

SÍK SÁNDOR MAROSFŐN

■ A mögöttünk maradt évtizedekben, mondhatom, minden nyáron elzarándokoltam a székelyföldi Marosfőre, arra a kicsiny, a Gyergyói- és a Görgényi-havasok közötti szűk völgyben hosszan elnyújtózó településre, amelyet ma mindenekelőtt pihenésre vágyó erdélyi értelmiségiek: írók, festők, orvosok, mérnökök nyaralói töltenek meg élettel. A falunak persze nemcsak a barátságos, többnyire magyarok által épített, jellegzetes székelyföldi hagyományok nyomait magukon viselő színes épületek, közöttük nem egy boronaház, vagyis szálfenyőkből épült otthonok szereztek hírnevet, hanem mindenekelőtt az, hogy ott ered a Maros, amely azután Maroshévíz, Marosvásárhely, Nagyenyed, Gyulafehérvár, Déva, Lippa és Arad érintésével Szeged fölött ömlik a Tiszába – mint ilyen, a leginkább erdélyi (úgyis mondhatnám: erdélyi magyar) folyó. Marosfő, mint mondtam, nevezetes nyaralóhely, több otthonos vendégfogadóval és panzióval (különben a néhai bukaresti diktátor félboldond fiának is volt ott egy rezidenciája, ha jól tudom, most egy nyári diáktábor épülete). A marosfői látogatások során ismerkedtem meg a neves katolikus költő és irodalomtudós, Sík Sándor ottani tartózkodásának emlékeivel, mi több, közel egy évtizede az a megtisztelő feladat jutott számomra, hogy közreműködjem annak az emléktáblának a felavatásán, amely Sík Sándor marosfői tartózkodásainak emlékét örökíti meg.

Az emléktábla az 1942 júliusában Marosfőn született *Lajtorján szekér* című költemény egy szakaszának idézésével hívja fel az odalátogatók figyelmét arra az örökségre, amit a költő székelyföldi látogatásainak verses hozadéka jelent. Nos, az emléktáblára vésett szöveg így hangzik: „Elnemult és szívemre ült az este. / Szénaillat közt halódtak a rétek. / Szemem az elvesző utat kereste, / De nem találta, csak az egy sötétet. / A felelőtlen szél is ellohadt. / A hangtalanul lebbenő sóhajra, / Mely elhagyta gazdátlan ajka-

mat: / Hová megyünk? / Majd ahová az Úristen akarja.”¹ Ezt a rövid idézetet magam ajánlottam akkor (a most néhány hete tragikus hirtelenséggel elhunyt) Tőzsér József barátom megkeresése nyomán, ő mint neves csíkszeredai könyvkiadó magára vállalta az emléktábla-állítás előkészületeit, és tőlem kért megfelelő idézetet. Az emléktáblát Sík Sándor egykori marosfői menedékhelyén, a Szociális Testvérek Társasága ottani házának falán állították fel, Tamás Lajos csíkszeredai székhellyel működő gyulafehérvári segédpüspök szentelte meg – a község lakosai azóta is elhelyezik alatta az emlékezés virágait. Magam utoljára idén augusztusban jártam Marosfőn, s meghajtottam fejem a költő emléke előtt. Az emléktábla-avatás alkalmával adta közre a Tőzsér József által vezetett csíkszeredai Pallas-Akadémia Könyvkiadó a *Vízözön előtt* című kis kötetet Sík Sándor marosfői verseiből. Ma is szeretettel gondolok arra, hogy az ünnepi szentmise után milyen sokan álltak sorban avégett, hogy velem mint összeállítójával, aláírassák a kis kötetet. Részemről ez volt az a kései köszönet, amellyel, úgy éreztem, Sík Sándor emlékének tartozom.

Most hadd ékeljek közbe némi személyes történeteket. Nehéz időkben, a negyvenes évek második és az ötvenes évek első felében voltam a budapesti Piarista Gimnázium diákja. Nehéz idők voltak, hiszen a katolikus egyház ellen vezetett támadások és az egyházi iskolák 1948-ban bekövetkezett államosítása radikálisan felszámolta az egyházi oktatás rendszerét. (Ebben vétkes szerepet játszott a korábban a szegedi piaristáknál diákoskodó Ortutay Gyula közoktatásügyi miniszter!) Két esztendőn keresztül (a katolikus püspöki kar és a kommunista kormány között 1950-ben nagy nehezen létrehozott részleges kiegyezésig) nem működtek egyházi iskolák az országban. Sík Sándort, akinek Schütz Antallal közösen szerkesztett nevezetes imádságos könyvét magam is használtam kisdíák korom-

ban, tulajdonképpen ebben a nehéz két esztendőben zártam a szívembe, mindezekelőtt az Egyetemi Templomban minden esztendei rendszerességgel tartott ádventi, illetve nagyheti lelkigyakorlatai következtében. Ezek mindig a krisztusi tanításoknak adtak korszerű értelmezést. Ezekben a nehéz időkben kerültem vele személyesen is kapcsolatba. A Piarista Gimnáziumban, már a szüneteltetés két esztendejében is, majd utána kialakult egy informális (és ahogy akkor némi nagyképszerűséggel mondtuk: „illegális”) katolikus ifjúsági mozgalom, amely az 1948 őszen felszámolt cserkészszövetség szerepét vállalva követte a korábban széles körben eredményesen tevékenykedő katolikus ifjúsági szervezetek hagyományait és törekvéseit.

Ebben számos osztálytársammal és barátommal együtt magam is részt vettem. Olyan szellemi vezetőink voltak, mint Szemenyei László, aki különben osztályfőnököm volt a gimnáziumi évek során, Ördögh János, piarista hittanár (nem éppen kegyes családi nevét neves szegedi hentesmester édesapjától örökölte), a két osztállyal felettünk járó Jelenits István (később a magyar piarista rend tartományfőnöke), Körösmezey László, aki rövidesen a hírhedett recskai kényszer-munkatábor rabja lett, és persze valamivel távolabbról, mint első számú tekintély: Sík Sándor. A neves költő és tudós néhány egyházi iskola (összesen nyolc: két piarista, két bencés, két ferences és két apácarendi gimnázium) újbóli megnyitása után ennek a félig-meddig „titkos” mozgalomnak is patrónusa volt. Emlékszem arra, hogy valamikor 1948 vagy 1949-ben részt vettem egy gödöllői lelki gyakorlaton, amelyen Sík Sándor hozta közelebb hozzánk az Evangéliumot, néhány esztendő múltán pedig, már a Piarista Gimnázium újjászületését követve, mint jeles magyardolgozatok szerzője, több alkalommal is résztvevője lehettem annak a diákokból összeállított kis delegációnak, amely Sándor-nap alkalmával felköszöntötte a rendfőnök urat. Ilyenkor elmaradhattam egy unalmas tanítási óráról, és koccinthatam Sík Sándor egészségére azzal a miseborral, amely a rendház féltett kincsei közé tartozott.

De térjünk vissza Sík Sándor marosfői verseihez. Ezek a költemények, miként ezt korábban szóba hoztam, a Szociális Testvérek női szerzetesrendjének

marosfői házában születtek, ahol Észak-Erdély és a Székelyföld visszatérése után (1941 és 1944 között) a neves költő és tudós összesen négy alkalommal töltött el hosszú heteket: ott talált nyugalomra és békére a háborús megpróbáltatások idején. Mondjuk meg, nemcsak a háborús tapasztalatok: a magyarság százezreinek értelmetlen halála, az országos nélkülözés és később Erdély sorsának mindinkább érzékelhető kilátástalansága tette próbára a marosfői remetét, hanem személyes helyzetének alakulása is. Sík Sándor sokakkal, közöttük néhány piarista szerzetestársával ellentétben korán felismerte azt, hogy a háborús részvétel milyen súlyos veszedelmekkel járhat a magyar nép számára. Rónay László kitűnő monográfiája (*Sík Sándor*, 2000) idézi azt az 1938. december 19-én Raffaeli Raffaella szerzetes nővérnek szóló levelet, amelyben Sík Sándor a maga szorongásairól ad számot. „A történelem – szól a levél – most igazán az idegeinkben dolgozik. A kétszeri, hajszálon múlt háborús veszedelem, az elnyúló, félbemaradó, kiújuló, megalázó tárgyalások, a magyar társadalom kétségbeejtően éretlen viselkedése, a kormány három fronton való élet-halál küzdelme, az egyre növekvő, egyre butább és egyre aljasabb nyilas izgatások – persze mindez az Egyetemen belül is, nyugtalanság, tüntetések, verekedések stb. stb. –, mindez éppen nem volt alkalmas az elmélyedésre.”²²

A történelmi és közösségi megpróbáltatásokat tetézték a személyes próbatételek. Sík Sándor mindkét szülője zsidó származású volt, így ő a mind szigorúbb és kíméletlenebb „zsidótörvények” értelmében ezek hatálya alá esett, minden, a katolikus egyháznak és a magyar kultúrájának tett sok évtizedes önzetlen szolgálata ellenére, hasonlóan más, a magyar identitást, kultúrát és tradíciót elkötelezetten vállaló magyar írókhoz, olyanokhoz, mint Radnóti Miklós, Szerb Antal, Halász Gábor, Gelléri Andor Endre és a korszak több kiváló, mára a klasszikusok magaslatára emelkedett magyar írástudók. Sík Sándor, a meggyőződéses katolikus, a magyar irodalomnak, tudományosságának és nevelésügynek elkötelezett tudós szerzetes nem családja zsidó származását kívánta eltagadni, azt tartotta képtelenségnek és személyes tragédiának, hogy ennek a származásnak következtében magyar identitása, a nemzeti kultúrában

sok-sok évtized alkotó munkájával és szolgálatával megszerzett helye egyáltalán megkérdőjelezhetővé vált. Imént idézett *Győződ-e még?* című verseskönyvét egy 1939-ben keltezett verse, a *Családfa* vezeti be, ebben ugyanúgy a magyar irodalom hagyományai és mesterei között jelöli ki a maga családját, miként néhány esztendővel később Radnóti Miklós abban a nevezetes levélben, amelyben Komlós Aladár előtt tárja fel a maga nemzeti identitásának törvényeit. De lássuk előbb Sík Sándor versét, majd Radnóti Miklós levelét. A katolikus szerzetes-költő olyan „lelki” őseire hivatkozik, mint a Szent Gellért által megörökített, ősi dallamot éneklő kis cseléd, Pázmány Péter, Zrínyi Miklós, Petőfi Sándor, Vörösmarty Mihály és Arany János, és ennek során a következőket írja. „Bizony a vér se szín turáni: ...Volt közte hős, volt áruló is, / Akadt egy-két cigány zsidó is, / Börtönt is ült nem egy üköm. / Nyugtalan nép! ki tehet róla! / Enyéim, s Isten a tudója: / E sokgöcsörtű dús tövön / Bútt napvilágra csepp gyököm. [...] Ím a családom, ím a vérem. / Szavam elállja a szemérem, / Hogy így kiadtam mindenem, / De mindent rajtuk át öltem, / Lelkükből lelkezett a lelkem, / És Istenük az Istenem. / Más őszömet nem ismerem.”

Radnóti Miklósról, a katolikus költő kedves tanítványára (akit később a keresztiség szentségében részesített) hivatkoztam az imént. Ide kívánczik tőle is egynehány sor abból a levélből, amelyet 1942. május 27-én Komlós Aladárhoz írt. Érdemes idézni ezt a Sík Sándor versével szinte teljes mértékben egybecsengő szöveget: „A szobám falán három »családi kép« van, három fényképmásolat. Barabás egyik meglehetősen ismeretlen Arany-festményének másolata, ugyanerről a festményről külön a fej, és Simó Ferenc egy nemrégiben fölfedezett festményének másolata az öreg Kazinczyról. A Kazinczy-képről csaknem mindegyik »nem bennfentes« látogatóm, de az Aranyról is sokan (nem közismert, népi-vé stilizált arc) megkérdezik: »a nagybátyád?« vagy »a rokonod?« Igen – felelem ilyenkor, Arany és Kazinczy. S valóban nagy- vagy dédnagybátyáim ők. S rokonom a hitét váltó Balassa, az evangélikus Berzsényi és Petőfi, a kálmínista Kölcsey, a katolikus Vörösmarty vagy Babits, avagy a zsidó Szép Ernő vagy Füst Milán, hogy közelebb jöjjenek. S az ősök? A Ber-

zsényi szemével látott Horatius éppúgy, mint a zsidó Salamon, a zsoltáros Dávid király, Ésaia vagy Jézus, Máté vagy János stb. rengeteg rokonom van. De semmi esetre sem csak Salamon, Dávid, Ésaia, Szép Ernő vagy Füst! Vannak távolabbi és közelebbi rokonaim. Nem mondtam ezzel újat Neked azt hiszem. Ezt így érzem és ezen a »belső valóság« nem változtathatnak törvények.”³

A két szöveg elgondolkoztató módon hangzik egybe, ennek nyilvánvalóan nem filológiai, hanem a személyes identitásában található magyarázata van, hiszen idézhetnénk hasonló vallomásokot Szerb Antal, Bálint György és mások írásaiból. Mindenesetre az történelmünk fájdalmas tapasztalatai, hogy ne mondjam, „botránnyai” (és ezt a szót most bibliai értelemben használom, ahol a legnagyobb, szinte megbocsájthatatlan bűnökre utal) közé tartozik, hogy Sík Sándor (és a többi zsidó származású magyar író) a nemzetből történő kitaszítottágnak ebbe a fájdalmas és szégyenletes helyzetébe került. Ráadásul saját rendtársainak és korábbi barátainak, így Schütz Antalnak, a budapesti egyetem neves filozófiaprofesszorának vagy Zimányi Gyulának a piarista rendtartomány főnökének értetlenségéről és szolidaritáshiányról tanúskodó magatartásával is szembesülnie kellett. Korábbi őszinte barátságuknak költői dokumentumai is vannak: a Schütz Antalnak dedikált *Mi hárman* és a Zimányi Gyulának ajánlott *A pátriárka* című versek. Mégis, midőn Sík Sándornak a háború végén el kellett hagynia szegedi egyetemi katedráját, és Budapestre menekülve a piarista rendházban keresett magának otthont, korábbi barátja: a rend főnöke ezt szívtelesen megtagadta tőle. Sík Sándor levelezésének *A százgyökerű szív* című gyűjteménye, közelebről az 1944. október 3-án Zimányi Gyulához írott levele megrendítő szavakkal fejezi ki azt a fájdalmat, amit rendi előjáróinak szeretetlen magatartása okozott,⁴ és Rónay László monográfiája is szomorúan tájékoztatja minderről az olvasót.⁵ Sík Sándor mint római katolikus pap, mint neves egyetemi tanár, mint a Szent István Akadémia tagja, nem volt arra kötelezve, hogy feltűzze a zsidók megkülönböztetését szolgáló hatágú sárga csillagot, ennek ellenére, nyilvános tiltakozásként az 1944-ben rendezett március 15-i ünnepségen ezzel a „szégyen-folttal” a papi reverendáján jelent meg.⁶

Mindezeknek a keserves tapasztalatoknak az ellenszeréül és vigaszaként szolgáltak a marosfői nyarak, midőn a tudós szerzetes mintegy elvonulhatott a történelem sötét tapasztalatai és fenyegetései elől. Miként már leírtam, Sík Sándor 1941 és 1944 között négy alkalommal töltötte a nyári hónapokat a kis székely faluban (amelyet akkor még nem szálltak meg a nyári vendégek), igazi otthonra és menedékre talált, járta a hegyeket és völgyeket, amelyeket idehaza is, turistaként, cserkészvezetőként rendszeresen felkeresett, ismerkedett az emberekkel, nem csak székely-magyarokkal, román paraszttal is, voltak barátai a helybéli katolikus papok között, gyönyörködött a havasokban és a rétekben, figyelte az erdő állatait és persze az ég csillagait. Ez a béke nem lehetett tartós és zavartalan, néhány nyári hónap kegyelmi ajándéka volt csupán. Ezt a kegyelmi ajándékot öröközték meg a marosfői költemények, amelyekben a természet és a falusi élet egyszerű örömei mellett, az idő haladtával mind több szorongást keltve kaptak hangot a háborús tapasztalatoktól meggyötört emberek szorongásai, vívódásai is. A marosfői verseket a budapesti Szent István Társulat gondozásában 1945-ben közre adott *Győződ-e még?* című kötet, majd az ugyanott, Jelenits István munkája nyomán 1976-ban *Sík Sándor összegyűjtött versei* című életmű-gyűjtemény, végül a már említett, 2006-os *Vízözön előtt* című verseskötet adta közre.

A marosfői versek mindenekelőtt a természeti élményeket rögzítették, tudni lehet, hogy ezek az élmények Sík Sándor költészetének állandó és gazdag forrásai voltak. A költő nem csak a vasárnapi pihenés óráiban, nem csak cserkészvezetőként barátkozott a természettel, benne fedezte fel a Teremtő művét is, és ez megnyugvást adott a munkában telő és mindinkább zaklató tapasztalatokkal járó köznapok után. Mindennek igazolására talán elegendő *Szemben a Nappal, Virág a tenegeren, A tó lelke, A Vág ritmusai, Alkonyat a Balatonon, Fehér rózsák a Dunán, Erdő, Hegyek, Balatoni csend, Havasi pihenő, Homoki felhők, Cserfa a fenyvesben* című korábbi és *Őszelő, Hegyorom és fátyolfű, A három csúcs, Óda egy nyúlhoz, Láthatatlan őzikek, Hajnal a Normafánál, Jézus a Mátrában, A Dunáról fúj a szél, Szél a Pilisen, Búcsú a bükköstől, Halk szonett a csodálkozásról* és *Hold a Csóványos fe-*

lett című verseire (és még igen sokra) hivatkoznom. Sík Sándornak ezek a költeményei változatos képekben és mindig valamilyen meditációval kiegészítve mutatják be elsősorban a hegyek, a Keleti-Kárpátok, a Magas-Tátra, az Alpok, a Pilis, a Mátra világát, és beszélnek arról az „istenközelségről”, amely a természet világában barangoló papköltő mindennapi élménye volt. Közéjük tartoznak a marosfői versek is, ezek maguk is gazdag színvilágot festve adnak képet az erdélyi természettől kapott élményekről. Olyan költeményekre gondolok, mint a *Borvízforrás, a Maros vize, A Fekete-Rez, A havason* és még több költői mű. A budapesti világban tapasztalt visszasságokon, ellenséges indulatokon ilyenkor úrrá lesz az Isten által alkotott természet meghitt szépsége, a költő a büszke hegyormok és szelíd rétek világában keres és talál nyugalmat, ahogy *A Fekete-Rez* című versben olvasható: „Az izzadt völgyön végigkőpi kormát / A Kígyó feje: a vasúti mozdony: / Nincs menekülni más, csak fölfelé. / A Fekete-Rez hívón hajtogatja / Borókapártás homlokát felénk, / A fenti szél bizalmasan köszönt, / Gyerünk – jobb odafönt!”

Sík Sándornak ezek a hegyvidéki kirándulásai és élményei: az, hogy a zaklatott közélettel szemben a természetben és a benne élő emberek között találja meg lelki békéjét, hasonlóan az erdélyi irodalom több költőegyeniségéhez, számára is költői ihletforrást jelentett. Hivatkozhatnám Reményik Sándor, Tompa László vagy (elsősorban) Áprily Lajos lírájára, ez utóbbi nevezetes verse: a sokszor idézett *Tetőn* ugyancsak arról tanúskodik, hogy költője a havasok békés világában fedezi fel a lelki nyugalom lehetőségét, éppen-séggel egy román pásztor vendéglátó előzékenysége következtében. Csupán pár sort idézek Áprily Lajos nevezetes költeményéből, amely az „erdélyi gondolat” egyik „alapokmányaként” is jelentőséget kapott: „Nappal kószáltam, éjjel nem pihentem, / vasárnap reggel a hegyekre mentem. / Ott lenn: sötét ködöt kavart a katlan. / Itt fenn: a vén hegy állott mozdulatlan. / Időbbe látó, meztelen tetőjén / tisztást vett a bujdosó verőfény. / Ott lenn: zsi bongott még a völgy a láztól. / Itt fenn: fehér sajtjal kínált a pásztor / És békességes szót ejtett a szája, / és békességgel várt az esztenája.” Sík Sándor az (akkor még) színmagyar vidéken egy székely

pappal találkozik, elhagyatottságában ennek a papnak a példája ad számára erőt. A vers megérdemli, hogy teljes terjedelmében ide idézzem szövegét: „Az arca ráncos, mint a csíki dombok. / A szeme, mint az erdőn az epersem: / Melegít is és mosolyog is ejszen, / Ha a levelek hűséből kibontod, / De a homloka *verejtékben* ázik, / Mert harisnyásan, mint a többi székel, / A kurta nyárban ő is arat, csépel, / Szénát csinál látástól vakulásig. / Századok óta kullog fenekedve / Faluja körül a farkas, a medve, / De pásztor virraszt a plébánián: / Bátyaövezte kicsi templomának / Báránya közt még nem esett hiány, / Hála legyen a csíki Máriának!”

A marosfői tájversek és zsánerképek egyszerre adnak képet a lélek zaklatottságáról és megbékéléséről: az akkor zajló háborúról érkező mind baljósabb hírek nyugtalansággal töltik el a költő szívét, és ebben a zaklatottságban keres békét a hegyek és erdők között. Erről a nyugtalanságról tesznek vallomást a *Borvízforrás*, a *Vízözön előtt*, a *Lajtorjás szekér* vagy a *Mindazonáltal* című költemények, ez utóbbi vers szinte tragikus bibliai képekben fejezi ki a költő szorongásos közérzetét. „Imhol – olvasom – törvényt ül a bárány felett / Vértűzös ordas, / S a bűn sárkánya mind a hét fején / Szentelt koronát hordoz. / Végképp benyelte az édes napot / A gyászos éjjel, / S a szóitalan csecsemők lágy fejét / A sziklán verik széjjel. / Nem értelek, Uram, nem értelek, / De ne is értsek: / Honnan venném az irdatlan erőt, / Viselni Végezsed!”

Máskor a természet idillje, a magashegyi világ csendje és békéje (akárcsak Áprily Lajos imént idézett költeményében) ad időleges vigasztalást. A *Hargitán*, a *Szénaboglya*, a *Fázó csillag*, az *Ázott kővön*, a *Maros forrása mellől* (amely különben a szegedi Tisza-partot is felidéz), az *Ember a szálláson* és más hasonló versek a természeti világ békés nyugalalmát mutatják be, arról beszélnek, hogy ez az elemi nyugalom milyen jótékonyan képes ellensúlyozni a történelmi megpróbáltatásokat. Az *Úrfelmutatás* pedig már szinte szakrális fénybe vonja a magashegyi

hajnalhasadásnak a teremtésre, a Teremtőre utaló élményét. „Aztán csend lesz, ima-csend – olvasom – / Idelent és odafent. / Aztán egyszer valami / Hallhatatlant hallani. / A hegyek meghajlanak: / Homlokuk felett a nap, / Tűzaranyoltárkehely, / A természet térdpel, / S elkezdődik a csodás / Hajnal Úrfelmutatás.” A történelmi megpróbáltatások elől menekülő magányos költő: *Az Oltárkő alatt*, a *Fázó csillag* és a *Lelki beszélgetés a fenyőfákkal* című verseinek tanúsága szerint valamilyen szakrális magasságba emeli a természet dolgait, a költő számára ezek is az Isten üzenetét tolmácsolják, az Úr hatalmáról és szeretetéről tanúskodnak. A harmadiknak említett költemény sorait idézem ide: „Honnan van bennetek ez a szent nyugalom, / Ez az örökzöld bizalom, / Hogy így zöldelltek ingyen, télen-nyáron, betöltvén, / Amelyre küldtek, a fenyői törvényt? / Ki annyit tékozolt a semmi embe rért, / Egyszer talán hozzátok is beszélt. / Tán még a Hatodik Nap fel sem hasadt a földre, / És veletek már Igéjét közölte. / Tán láttatok és láttok valami látomást, / Valami ős kinyilatkoztatást, / Amit a csillagok, amit az óceánok, / Mit emberrel közölni nem kívántok. / Amit én nem tudok, a titkot is, talán / Tudjátok régen s úgy néztek feám, / Mint szemmel simogatva, szakállukba nevetve / Jóságos nagyapók csa csogó kisgyerekre.”

Sík Sándor vallásos költészetének minden bizonnyal ez az elemi istenhit: istenszeretet, Isten iránti bizalom az egyik lényeges – a versek szövegét poétikai értelemben is meghatározó – tulajdonsága. Irodalomtörténeti és esztétikai-bölcseleti műveiben magas gondolati-eszmei síkon adott számot felismeréséről, és ez a gondolatosság természetesen jelen volt költészetében is. A marosfői versek eltérnek mindezekről, bennük olyan ember, költő és keresztény beszél, aki nehéztörténelmi terhek alatt a „hétköznapi” hívők gondolkodásával és nyelvén szólítja meg a Gondviselést, és vár eligazítást, vigasztalást – nemcsak önmaga, hanem meggyötört népe számára is.

■ JEGYZETEK

1. *Győző-e még? Sík Sándor új versei*. Szent István Társulat, Bp., 1945. 61–62.
2. Rónay László: *Sík Sándor*. Balassi Kiadó, Bp., 2000. 106.
3. *Napló*. Magvető Könyvkiadó, Bp., 1989. 209–210.
4. *A százgyökerű szív*. Levelek, naplók, visszaemlékezések Sík Sándor hagyatékából. Sajtó alá rendezte Szabó János. Magvető Könyvkiadó, Bp., 1993. 271–273.
5. Rónay László: i.m. 134–135.
6. Rónay László szóbeli közlése.
7. Sík Sándor marosfői verseit a *Vízözön előtt* című általam összeállított kötetből idéztem (Pallas-Akadémia Kiadó, Csikszereida, 2006.).